

7- SINIF ONA TILI DARSLIGI MAZMUNI

*Ko'palova Mahfuza**Urganch davlat universiteti Filologiya fakulteti**3-bosqich talabasi*

O'rta ta'lim tizimini zamon talablariga moslashtirish maqsadida 2022- yilda bir qancha darsliklarning yangi nashrlari e'lon qilindi. Bular ichida 7-sinf ona tili darsligining ham yangi nashri e'lon qilindi. Bu darslik yuzasidan ko'plab ijobiy va tanqidiy fikrlar bildirildi. Aslida darslik mazmuniga to'xtaladigan bo'lsak avvalgi eski darsliklar ustuvor jihatlari bilan farqlanadi. Darslikni faqat grammatika qoidalar va ular bilan bog'liq mashqlar qamrab olmagan. Shu o'rinda hammamizda savol tug'ilishi mumkin. Yangi darslik afzalmi yoki eski darslik afzalmi yoki bo'lmasa yangi maktab darsligi eski maktab darsligidan nimasi bilan farq qiladi? Bu xususida o'zim bilgan ma'lumotlarni aytib o'taman. Avvalo, zamonamiz shiddat bilan o'zgarayotgan bir paytda hamma sohalarda bo'lgani kabi ta'lim sohasidagi bu o'zgarishlarni ham to'g'ri qabul qilishimiz lozim.

Avvalgi ona tili darsliklari tilning tuzilishiga oid tizimli qoidalar va bu qoidalarning yod olinishini ta'minlovchi mashqlardan iborat edi. Yangi darsliklarda esa faqat grammatik qoidalar bilan cheklanib qolmadik. Yangi darslikda quyidagi o'zgarishlar bo'ldi:

1. Darsning (yoki darslar ketma-ketligidan iborat mavzuning) asosiy o'zagini avvalgidek grammatik qoida emas, balki matn tashkil etadi. Matnlar mavzu, uslub (badiiy, axborot, publitsistik, ilmiy-ommabop va boshqalar) hamda shakl (to'liq matn, infografika, jadvallar, diagrammalar va boshqalar) jihatdan turlicha bo'lishi mumkin.

2. Mashqlar matn asosida tuzilgan va o'quvchilarda quyidagi ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan:

- matnni tushunish ko'nikmalari;
- matn yaratish ko'nikmalari (yozma yoki og'zaki);
- tanqidiy va ijodiy fikrlash, shuningdek, tadqiqotchilik ko'nikmalari;
- til qoidalarini o'zlashtirish.

3. O'rganiladigan til qoidalari tizimli tarzda (fonetika va leksikologiyadan morfologiya, sintaksis va uslubiyatgacha) emas, balki matnlar asosida (matnda uchrashiga qarab) beriladi. Aksariyat hollarda qoidalar ixcham, ortiqcha terminologiyadan xoli tarzda beriladi.

Ona tili bo'yicha milliy darsliklarda ustun bo'lgan tilning tuzilishini (fonetika, leksikologiya, morfologiya, sintaksis, stilistika) izchil o'rganish tilshunoslik bilan shug'ullanadigan mutaxassislar uchun zarurdir. Biroq tilshunos kadrlar tayyorlash umumta'lim maktabining vazifasi emas. Maktabdagi til ta'limining (ona tili va boshqa

tillarning) vazifasi o'quvchini turli muloqot vaziyatlarida tildan to'g'ri va samarali foydalanishga o'rgatishdir. Buning uchun o'quvchi quyidagi ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak:

— hayotda duch kelishi mumkin bo'lgan og'zaki, yozma va vizual matnlarning har xil turlarini tushunish;

— o'z fikrlarini boshqalarga yetkazish uchun matnlar (og'zaki, yozma, vizual) yaratish va dialogda (polilogda) qatnashish;

— axborotni qidirish, topish, solishtirish va tahlil qilish.

Darslar kommunikativ mavzu asosida qurilgan bo'lib, uning asosida tegishli daraja uchun leksika va grammatikasi mos bo'lgan matn (dialog) tanlanadi. Ushbu matn til ko'nikmalarini (o'qilgan yoki eshitilgan matnni tushunish, og'zaki yoki yozma muloqot) rivojlantirish hamda leksika va grammatikani o'rganish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Darsliklar o'zgarishini soha pedagoglarining fikrlari bilan davom ettiramiz. Prezident ta'lim muassasalari agentligi tizimidagi Jizzax shahar 1-sonli ixtisoslashtirilgan maktab-internati ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi Dilafruz Bobojonova shunday deydi: "Ancha yillardan buyon ona tili va adabiyot fanidan dars berib kelaman. Bu yil yangilangan darsliklar haqiqatdan ham ancha o'zgargan. O'quvchilarni tanqidiy fikrlashga, har bir narsani to'g'ri qabul qilishga moslashtirilgan topshiriqlar xuddi maktab bolasi tomonidan o'ylab chiqilgandek, ularning yoshiga juda mos. Ona tili darsliklarida ham qoidalardan ancha voz kechilgan. Buni men o'qituvchi sifatida to'g'ri deb o'ylayman. Sababi biz har yili butun bir xalq ta'limidan faqat filolog yoki tilshunos chiqarmaymiz. Zotan, bunday iqtidorlarni kashf etuvchi ijod maktablari ochilgan. Biz o'quvchilarga hayotida kerak bo'ladigan narsalarni o'rgatishimiz kerak. Yangi darsliklar esa xuddi ko'nglimdagidek, o'quvchida aynan shu jihatlarni shakllantirishga xizmat qiladi".

Haqiqatdan ham yangi darsliklar faqat tilshunoslarni yetkazib bermaydi. Yangi darsliklar mazmuniga ko'ra o'rta ta'limni olgan har bir o'quvchi hayotda o'z o'rini egallab ketishi va o'rgangan bilimlarini hayoti davomida qo'llab bilishi lozim. Shu sababli ham yangi darsliklarning asosiy mohiyati shularni qamrab oladi. Yangi o'quv darsliklari xalqaro miqyosda o'rganilib tuzib chiqilgan, ona tili darslarida rivojlantiriladi. Yangi ona tili darsliklarida bu holat ham e'tiborga olingan.

Endi esa 7 - sinf darsligi bo'yicha bo'limlar va ular yuzasidan berilgan mashqlar tahlili bilan tanishib chiqsak:

1-mavzu: Ijtimoiy tarmoqlar bo'lib bu mavzuda berilgan mashq va topshiriqlar orqali olinma so'zlar, ijtimoiy tarmoqlar va ularga doir ko'rsatmalar yuzasidan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lamiz. Bundan tashqari diagramma bilan ishlash salohiyatiga ham ega bo'lamiz. Diagramma shaklidagi axborotlarni matn ko'rinishida yozish kabi mashqlar bor. Bu mavzu orqali o'quvchilar internet tarmoqlaridagi yozishmalarda to'g'ri yozish qoidalariga rioya qilishligini keyin muloqot madaniyati ham o'rganadi.

2-mavzu: Zamonamiz qahramonlari bo‘lib bu mavzuda grammatikaga doir mashqlar berilgan. Fe‘llarning munosabat shakllari, zamon, shaxs-son qo‘shimchalari va esse yozish kabilarni o‘rganadi. Bu mavzu orqali nafaqat grammatik bilimlarga balki hayotda yuz beradigan voqea hodisalarga doir bilimlarni ham shakllantiradi. Zamona qahramonlari tanishi bilan birga ularga o‘xshagan qahramonlar bo‘lib yetishishga chorlaydi.

3- mavzu: Turon yo‘lbarsi bu mavzuda o‘quvchilarning atrof muhitga befarq bo‘lmasligi hayotimizning bir bo‘lagini tabiat tashkil etishi unda bo‘ladigan o‘zgarishlardan xabardor bo‘lishi kerakligi bilan bir qatorda shunga bog‘liq matnlar orqali olmosh so‘z turkumi, fe‘llarning munosabat shakllari, matn yaratish kabi bilimlarga ega bo‘ladi.

4-mavzu: C vitamini bu mavzu ham bevosita hayotimiz bilan bog‘liq. O‘quvchilar sog‘ligi bilan bog‘liq dastlabki ko‘nikmalarni ham shakllantirib ketadi. Bu mavzuda infografikaga doir bilimlar, sifatlar, miqdor va tartib sonlar yuzasidan ham bilimlarini mustahkamlab oladi.

2022-yilda nashr qilingan 7-sinf uchun “Ona tili” darsligida grafik orqali ifodalangan ma’lumotni tushunishga qaratilgan mashq.

Nutq fikrdan hosil bo‘ladi: fikr bo‘lmasa, nutqni ham rivojlantirish imkonsiz. “Kesimning tagiga chizing”, “aniqlovchining turini aniqlang” qabilidagi mashqlar til strukturasi o‘rgatish uchun balki qulaydir, lekin ular yordamida fikrlashni rivojlantirish imkonsiz. Yangi avlod darsliklaridagi matnlar va matnlar asosidagi savol va topshiriqlar, muammoli vaziyatlar, loyihalar o‘quvchilarni fikrlash, mushohada yuritish, o‘zlarini o‘rab turgan voqelikka nisbatan faol munosabatda bo‘lishga chorlaydi.

Xulosa shuki yangi darsliklar faqat grammatik qoidalar va ularga doir bilimlar bilan cheklanib qolmasdan hayotda qo‘llab bo‘ladigan zarur ko‘nikmalarni ham shakllantirishga qaratilgan. Faqat o‘quvchilarda grammatik bilimlarni egallashga emas, ularning nutqini o‘stirishga, hayotga zarur bo‘lgan, har bir sohaga oid dastlabki ko‘nikmalarga ega bo‘lishiga ham qaratilgan. O‘quvchilarning zerikib qolmasligi uchun qiziqarli matnlar ham berib borilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. 7-sinf Ona tili darsligi 2022 Toshkent